

להעלות את הבהמה — שנתחללו עליה המעות — לירושלים:

מתבטלים המכירה והחילול, ויחזרו דמים למקומם אצל הלוקח ויחזרו לקדושתם, ויעלה ויאכלם בירושלים —

והטעם, משום ש"מקח טעות" היא מצד

ומכל מקום אינו אלא דין לכתחילה, אבל בדיעבד חל חילול המעות על הבהמה, ולפיכך:

א-11 ואם לקח בהמה במעות מעשר שני:

אם בשוגג⁽¹⁾ לקח, שלא ידע הלוקח שהן מעות מעשר שני, ונמצא שיהא זקוק

ירצה, ויטרח הלוקח להעלות את הבהמה לירושלים; אלא שהיות ומקח טעות הוא, כופין את המוכר להחזיר את הדמים ללוקח, ונתבטל כל החילול, והלוקח יעלה את המעות לירושלים, והמוכר יחפש קונה אחר לבהמתו.

ב. והנה התוספות אחר שהביאו את דברי רש"י, הקשו: "ואם תאמר: מה קנס הוא למוכר בכך, נפשטות כוונתם להקשות על רש"י, שאמר: "כופין את המוכר", דמשמע שביטול המקח נעשה שלא ברצונו של המוכר, ועל זה הקשו למה צריך לכפותו, ומה קנס הוא לו בזה שאומרים: "יחזרו דמים למקומם", אך המהרש"א נתקשה בהבנתם, כדלקמן], אדרבה ריוח הוא לו, שיפטר לעלות לירושלים, כי המעות של מעשר שני אינן בידו, כיון דאמרינן: יחזרו דמים למקומם".

ותמה המהרש"א על דבריהם: א. "קנס" מאן דכר שמייה; ב. מה הוא זה שכתבו התוספות: שריוח הוא לו להיפטר מן המעות שבידו, כדי שלא יצטרך לעלותם לירושלים, והרי מרש"י משמע, שקדושת המעות נתחללה על הבהמה! ולכן כתב המהרש"א שקושיית התוספות אינה עולה על שיטת רש"י כלל, ראה שם, ובפשוטו דבריו מוכרחים.

ואולם המהר"ם נראה שהבין דבריהם כפשוטם, שהם באים להקשות על רש"י למה "כופין" והרי ריוח הוא לו, ולדבריו משמע שהבינו התוספות ברש"י, שכאשר קנה בשוגג לא נתחללו המעות, וצריך ביאור ליישב הבנה זו

במעות מעשר שני, גזירה שמא יגדל עדרים עדרים, ולא יבערם בשעת הביעור, [וראה לשון המאירי].

1. כתב רש"י: "בשוגג, שלא ידע שהן מעות מעשר שני, יחזרו דמים למקומם, כופין המוכר להחזיר הדמים, דמקח טעות הוא, שאילו ידע שהן מעות מעשר לא היה לוקחה, דטריחא ליה מילתא להוליכה לירושלים, ובמעות הוה ניחא ליה לאמטיינהו".

ומשמעות כוונת רש"י היא: שבאופן שלקח בשוגג, נתחללה קדושת המעשר השני שבמעות על הבהמה, והיה על הלוקח להוליכה לירושלים, ולכן הוא מקח טעות, כי לא ניחא ליה ללוקח שיצטרך לטרוח להעלות את הבהמה לירושלים; והיות ומקח טעות הוא, לכן לא נתחללו המעות על הבהמה והמעות בקדושתן הם עומדים, וכן פירש מדנפשיה ב"שיטה לא נודע למי", וכן הבין המהרש"א את כוונת רש"י, וכן נתפרש בפנים; וראה ב"שיטה לא נודע למי" שהוסיף, שיש כאן מקח טעות גם מצד שלא ידע הלוקח שהן מעות מעשר שני, ואילו היה יודע לא היה מחלל על הבהמה שהרי אסור לחלל על הבהמה, אף שבדיעבד הוא חל.

ומה שכתב רש"י ש"כופין את המוכר", היינו, שודאי לא היה רוצה המוכר שיתבטל המקח, שהרי הוא מעונין היה למכור את הבהמה שברשותו, ונוח לו שלא יתבטל כלום, והוא יוציא את מעות החולין שברשותו, בכל אשר

במתכוין ולקח תחילה לשם שלמים, כלומר: לנהוג בה כדין דבר הניקח במעות מעשר שני, שדרך לקנות בהמה לשלמים במעות מעשר שני.⁽²⁾

אבל במתכוין להוציא מעות מעשר שני לחולין, שהיתה דעתו לאכול את הבהמה חוץ לירושלים,⁽³⁾ כי אז בין שוגג בין מזיד, יחזרו דמים למקומם.

כלומר: אם כשקנאה במזיד היתה דעתו להוציא מעות מעשר שני לחולין, וידע מכך

הלוקח, כי אילו ידע, ודאי שלא היה לוקחה, שטורח הוא להעלות את הבהמה לירושלים, ויותר נוח להעלות דמים, ולתת שם את הכסף בכל אשר תאוה נפשו.

ואם במזיד עבר הלוקח ולקח בהמה חוץ לירושלים: תעלה הבהמה ותאכל במקום [בירושלים, שנאמר בה: "אל המקום אשר יבחר ה'"], כי בדיעבד נתחללו המעות על הבהמה.

אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים שאם לקח במזיד חל המקח:

הטעות מצד הלוקח אלא מצד המוכר, שהוא אינו רוצה בטירחא דאורחא; וב"בירורי השיטות" כתב לבאר, שבספק הנזכר נחלקו הראשונים, שלדעת רש"י, כשלא נתכוונו לחלל נעשה חילול ממילא, ואילו לדעת שאר הראשונים היות ולא נתכוונו לחלל, נשארים המעות בקדושתם, ולכן המוכר הוא זה שרוצה לבטל את המקח, [אלא שאינו מוכרח כל כך מדברי הראשונים, כי יש לומר דהכא שאני, כיון שמעיקר הדין אסור לחלל את המעות על הבהמה].

2. שכן דרך כל בהמות שנקחות בכסף מעשר ליקרב שלמים, כדילפינן לה במנחות מגזירה שוה "שם שם" שנאמר במעשר שני: "ואכלת שם", ונאמר בשלמים "וזבחת שלמים ואכלת שם, רש"י.

3. נתבאר על פי רש"י, שכתב: "לחולין: שלקחה לאוכלה חוץ למקום".

והנה לשון הברייתא משמע לכאורה, שמעות המעשר השני בקדושתם הם עומדים, אלא שהם הרשיעו ונתכוונו להוציא את מעות המעשר השני לחולין, ואילו מלשון רש"י משמע, שהם

עם דברי רש"י, [וה"פני יהושע" פשיטא לו כדברי מהר"ם, ראה שם, ואילו בספר "המקנה" כתב כביאור מהרש"א, ראה שם, וכן בהגהות רבי שמחה מדעסוי, ראה שם].

ג. והנה בכל מקח של מעשר שני, יתכן לעשותו בשני אופנים, או שהתמורה תיתפס בקדושה, או שמקבל המעשר שני יעלה אותו לירושלים והתמורה תהא חולין, ובפשוטו הדבר תלוי בכוונה.

ואולם יש להסתפק כיצד הוא הדין כשנעשה המקח בשוגג, ולא נתכוונו לא זה ולא זה לכלום, כיצד יהא הדין: האם מתחלל המעשר השני או אינו מתחלל; ולכאורה נמצא שנחלקו בזה המהרש"א והמהר"ם, שלפי המהרש"א מתחלל, ולפי המהר"ם אינו מתחלל; [ומלשון התוספות בד"ה אבל בדברי ר"י, משמע קצת, שאם לא פירשו בהדיא, כי אז מתחללים המעות, אלא אם כן התנה בהדיא שלא יתחללו, וראה "אילת השחר"; וראה היטב ברש"י לעיל נג ב ד"ה משום אונסא, שכתב: "שאפילו תמכרנו דמיו נתפסים בקדושתו", וברשב"א שהשיג עליו, שיכולה היא לעשות לא כן].

ד. והנה כמה ראשונים [תוספות הרא"ש ורשב"א בשם התוספות, וריטב"א], כתבו, שאין

המוכר, כי אז שוה דין המזיד לדין השוגג, וכשם שבשוגג יחזרו דמים למקומם משום שמקח טעות הוא, כך במזיד יחזרו הדמים למקומם אצל הלוקח, והטעם הוא משום

קנס, על שרצו לבטל דין מעשר שני מן הבהמה שנתחלל עליה קדושת המעות.⁽⁴⁾ ומקשינן: והאנן תנן גבי מקדש במעשר

הרשיעו להוציא את הבהמה לחולין, וכן מבואר בפשוטו הדיא ברש"י ד"ה אמר, וכן הבינו התוספות בשיטת רש"י, ועל פי דרך זה מתבארת הסוגיא בפנים. [ומיהו ה"פני יהושע" מצדד בדרך מחודשת בהבנת רש"י, ולדרך זו, המעות נשארים בקדושתם; וגם מדברי ה"שיטה לא נודע למי" [ד"ה בין בשוגג], נראה שהוא מבין ברש"י כה"פני יהושע", אם כי לא מטעמו של ה"פני יהושע", וצריך תלמוד].

והנה לעיל נתבאר, שלפי שיטת המהרש"א, כשלא נתכוונו לחילול, כי אז נעשה חילול אפילו בלי כונתם, ואילו לדעת המהר"ם המעות נשארים בקדושתם והבהמה היא חולין; ואם אכן כן, לכאורה הוא הדין כאן שלא איכפת להם מענין החילול, שיהא הדין תלוי במחלוקת המהרש"א והמהר"ם; ונמצא לשון הברייתא מדוייק יותר לפי המהר"ם, ואילו מדברי רש"י נראה כהמהרש"א. [ומיהו אין מכאן הכרח כהמהרש"א, כי יש לומר לדעת רש"י שנתכוונו לחלל על הבהמה, אלא שלא נתכוין הלוקח לשמור בה את דיני מעשר שני, וצריך תלמוד].

4. תוספת ביאור:

כתב רש"י: "בין שוגג, לאו אמתכוין להוציא לחולין קאי, דאם כן לאו שוגג הוא, והאי מתכוין דקתני אמזיד קאי, והכי קאמר: אבל לקחה לשם חולין, דמזיד ידידה מתכוין להוציא מעשר לחולין הוא, בין שוגג בין מזיד יחזרו דמים למקומם [כלומר: יחזרו הדמים ללוקח והיו מעשר שני ככתחילה, והבהמה חוזרת להיות חולין], שוגג: משום דמקח טעות הוא, ומזיד: דקנסינן ליה למוכר, כדאמר לקמן [בסוף

הענין]: דלאו עכברא גנב אלא חורא גנב". וביאור מה שכתב רש"י: ד"קנסינן ליה למוכר", אף שבהמת חולין אנו מחזירים בידו, היינו משום שכל ביטול מקח קנס הוא למוכר, שהוא אינו רוצה לבטל את המקח, שהרי מכר לשם מכירה ולא כדי לבטל את המקח.

ב. ותמהו התוספות, כיון שמעיקר הדין נתפסת הבהמה בקדושת מעשר [כדמשמע מרש"י, ראה בהערה 3], איך אפשר שמשום קנס נאמר שיחזרו הדמים למקומם, והמוכר יאכל את הבהמה חוץ לירושלים?! [ומכח קושיא זו וקושיות אחרות, סוברים התוספות שקדושת המעשר היא על המעות, ומשום שכך התנה בפירוש, ראה דבריהם בפנים].

ואולם ראה במהרש"א על תוספות בד"ה במזיד, שאף לשיטת התוספות מצינו כעין זה, שביטלו חכמים את המקח משום קנס, וממילא אין כאן חילול, ראה שם היטב בשם התוספות ישנים בסוגיין, ותוספות בסוכה פרק לולב הגזול; וביאר המהרש"א את קושייתם על רש"י, שהוא משום שאין נראה לתוספות שמשום "לפני עור" יבטלו חכמים את המכר וישתנה דין החילול, ולפי זה כתבו ה"פני יהושע" ו"המקנה", דממילא אין כאן קושיא כל כך על רש"י.

ג. רש"י בד"ה אמר, כתב בטעם שקונסים את המוכר, שהוא משום ש"מוכר זה יודע שהמעות מתחללות על הבהמה וחולין הן בידו [שלש תיבות אלו צריכים ביאור, לשם מה כתבם רש"י], ועבר על "לפני עור לא תתן מכשול", דידוע שהלוקח מתכוין לאוכלה בעירו".

והקשו התוספות: מאי "לפני עור" שייך בזה,

והרי הקונה במעות מעשר שני בהמה טמאה עבדים וקרקעות חוץ לירושלים, שמאחר ואין מעות מעשר שני מתחללים על אלו, נמצא שהמעות שבידי המוכר מעות מעשר שני הם, דאף בזה יש לנו לומר: אדם יודע שאין מעות מעשר שני מתחללין עליהן, ונתכוין המוכר מתחילה להעלות את המעות לירושלים —

ומכל מקום תנן: אין לוקחים בהמה טמאה עבדים וקרקעות במעות מעשר שני, אפילו בירושלים, ואם לקח, יאכל הלוקח כנגדן של המעות שבידי המוכר, כלומר: יחלל הלוקח את המעות שבידי המוכר על מעות שלו, ויאכל את המעות בירושלים.

שני: רבי יהודה אומר במזיד קידש, הרי שמשום קנס לא אמרו חכמים שיתבטלו הקידושים! (5)

אמר תירץ רבי אלעזר:

אם קידש אשה במעות מעשר שני אין לנו לקנוס, שאין זה "מתכוין להוציא מעות מעשר שני לחולין", כי אשה יודעת שאין מעות מעשר שני מתחללין על ידה [על ידי שהיא מתקדשת בהן], ועולה ואוכלת בירושלים, ועל דעת כן קיבלתם; מה שאין כן המוכר שהוא מתכוין להכשיל את הלוקח שיאכל את הבהמה חוץ לירושלים.

מתקיף לה רבי ירמיה:

והרי אם לא יקח ממנו, יקח מאדם אחר [יש לפרש כוונתם, שלא יספר למוכר שהם מעות מעשר שני, או שלא יספר שאין בדעתו לאוכלה חוץ לירושלים, שאם לא כן, מנין שימצא מי שימכור לו], ולא שייך "לפני עור" אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא [כלומר: המושיט כוס יין לנזיר או אבר מן החי לבני נח, אינו עובר אלא אם הנזיר מצד אחד של הנהר, ומושיט לו אדם את כוס היין מעברו השני של הנהר, שאינו יכול לקחתו לבדו]!?

וב"פני יהושע" כתב לפרש בדעת רש"י, שאין כוונתו לדין "לפני עור" גמור, אלא קנסא דרבנן הוא על שהוא מכשיל את הלוקח, ראה שם. [וכל זאת כתב ה"פני יהושע" לפי פשטות דברי רש"י, שקדושת המעשר היא על הבהמה, אך כבר נתבאר שהוא מצדד בדרך אחרת בהבנת רש"י, ראה בדבריו; וכבר נתבאר שלעיקר שיטתו מסייעים דברי ה"שיטה לא נודע למי"].

5. תוספת ביאור: התוספות תמהו לפי שיטתו של רש"י בביאור הסוגיא, שקנסו את המוכר משום שרצה להכשיל את הלוקח באכילת מעשר שני חוץ לירושלים, שלפי דבריו אינה מובנת קושיית הגמרא, כי מה קנס שייך כאן, והרי דעת האשה היא לאכול את המעשר שני כדינו בירושלים, ומה קנס שייך כאן, ומה היא קושיית הגמרא!?

וביארנו ה"פני יהושע" ו"המקנה" [ומתבאר כאן על פי הנראה מלשונם], על פי המבואר ברש"י לעיל נג ב, שכאשר הוא מקדש במעשר שני, אין הקידושין חלין אלא לכשתגיע לירושלים, ולפיכך הביין המקשה, שכאשר הוא מקדש אותה במזיד חוץ לירושלים אין כוונתו שתאכלנו בירושלים, כי אז יהיו הקידושין חלין

וב"פני יהושע" כתב לפרש בדעת רש"י, שאין כוונתו לדין "לפני עור" גמור, אלא קנסא דרבנן הוא על שהוא מכשיל את הלוקח, ראה שם. [וכל זאת כתב ה"פני יהושע" לפי פשטות דברי רש"י, שקדושת המעשר היא על הבהמה, אך כבר נתבאר שהוא מצדד בדרך אחרת בהבנת רש"י, ראה בדבריו; וכבר נתבאר שלעיקר שיטתו מסייעים דברי ה"שיטה לא נודע למי"].

ו"המקנה" [ד"ה בתוספות] כתב בישוב קושיית תוספות, שלא מיקרי "חד עיברא דנהרא" אלא אם הוא יכול בעצמו ליקח את

אמר מר במשנה במעשר שני:

אין לוקחין בהמה טמאה עבדים וקרקעות במעות מעשר שני אפילו בירושלים, **ואם לקח יאכל כנגדן**:

ומקשינן: **ואמאי** יאכל הלוקח כנגדן?! יחזרו דמיו למקומם, **כי** היכי דאמרינן התם גבי לוקח במזיד בהמה טהורה חוץ לירושלים, שחוזרים הדמים למקומם?!?

אמר תירץ שמואל:

אכן מעיקר הדין, היה לנו לומר שיתבטל ב-11 המכר, אלא דהכא במשנה במעשר שני במאי עסקינן: **כשברח** המוכר שהדמים בידו.

ומקשינן: **וטעמא דברח**, **הא לא ברח קנפינן** **למוכר** שיחזרו דמים למקומן, ואמאי?! **ונקנפיה ללוקח** שיאכל כנגדן?! (1)

הרי שאין סומכין על כך שהמוכר יודע שאין המעות מתחללין וצריך הוא לאוכלם בירושלים, [ולכן אמרו חכמים, שיחלל הלוקח את מעות המעשר שבידי המוכר, כדי שלא ייכשל המוכר באכילת המעות חוץ לירושלים].

ואם כן יש לנו לומר גם גבי אשה שהיא אינה יודעת שאין המעות מתחללים, ונמצא שהוא מכשילה; ואם כן היה לנו לומר שיתבטלו הקידושין לגמרי, כשם שהם מתבטלים במי שלוקח בהמה במעות מעשר שני, מאחר שהמוכר מכשיל את הלוקח.

אלא לעולם אין אומרים: "אדם יודע", כי סתם מוכר אינו יודע, ואף סתם אשה אינה יודעת שאין המעות מתחללין; **והכא** במשנתנו **באשה חבירה עסקינן**, **דידעה** שאין המעות מתחללין על ידה, ונטלתם מתחילה על דעת לאכול את המעות בירושלים, אבל סתם מוכר אינו חבר, ואינו יודע. (6)

דמתחילה מקשה הגמרא שיתבטל המכר, ושוב מקשה הגמרא שלא יתבטל המכר?! ויש לפרש את כוונת הגמרא: אכן מוכח מן הדין של בהמה טהורה, שמבטלים את המקח, ומטעם זה אנו אומרים שרק משום שברח המוכר אין מתבטל המקח, מכל מקום הא גופא קשיא למה באמת מתבטל המכר ואין אומרים שיאכל הלוקח כנגדן; **ויסוד הקושיא** היא על הדין המבואר גבי בהמה טהורה שמתבטל המכר, **וכן נראה מרש"י לעיל** [עמוד א ד"ה בין שוגג], שהביא את תירוץ הגמרא כאן על עיקר הדין של בהמה טהורה, ומשמע שקושיית הגמרא היתה על הדין של בהמה טהורה, [וראה תוספות הרא"ש ושאר הראשונים, ודברי האחרונים בזה].

אך צריך ביאור: איך אפשר לקנוס את הלוקח

בירושלים, אלא כוונתו היתה לתת לה מעשר שני שתשתמש בהם כפירות חולין ותתקדש חוץ לירושלים, והתרצן הוא שחידש שכוונתו היתה שתאכלנו בירושלים, וכאשר כן היא פשוט משמעות הגמרא שבזה חלקו המקשן והתרצן.

6. נתבאר על פי רש"י; ויש מקום עיון, למה לנו לומר שמשנתנו באשה חבירה, ואילו המוכר אינו חבר, והרי יש לומר שחכמתם שוה, אלא ששאני גבי אשה שכולם יודעים שאין אשה נתפסת בקדושת מעשר שני, ואם היא אינה נתפסת מעות האיך יתחללו; **תאמר** בבהמה טמאה, דלאו כולי עלמא דינא גמירי?!?

1. לכאורה נראים דברי הגמרא תמוהים,